

5. Драгунова Т.В. Психологические особенности подростка / Т.В. Драгунова. – М.: Я-просвещение, 1989. – 250с.

6. Елагина М.Г. Соотношение общей и конкретной самооценки у детей подросткового возраста // М.Г. Елагина / Новые исследования в психологии. - 1982. - №2. – С.35-43

*Огородник Ірина,
Магістранта групи МПО-1
відділення «Початкова освіта»*

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. Зміна парадигми освіти, що полягає в утвердженні особистісно орієнтованого навчання, зумовила переосмислення цілей навчання. Школа повинна готувати учня до життя в суспільстві, а для цього особистість має бути мобільною, динамічною, гнучкою [10, с. 21]. Компетентісна освіта перетворюється з локально педагогічної теорії на суспільно значуще явище, яке стає основним у формуванні освітньої політики держави, формуванні змісту освіти [2, с. 46].

Найважливішою цінністю визнано виховання особистості, яка здатна навчатися і розвиватися впродовж життя [8, с. 1]. Враховуючи той факт, що навчання необхідно орієнтувати на завтрашній день, великого значення набувають ключові компетентності, які повинен здобути кожен учень. Однією з найважливіших компетентностей є «уміння вчитися». Формування цього вміння, як стверджують психологи, необхідно починати з перших років навчання в школі. З огляду на те, що основним виразником змісту освіти є підручник, у ньому мають бути повноцінно репрезентовані всі компоненти зазначеного вміння [3].

Аналіз останніх досліджень Проблему шкільного підручника аналізували з різних позицій, зокрема: сутність, структуру, функціональне забезпечення досліджували В. Бейлінсон, Д. Зуєв; підручник як модель процесу навчання розкривали у своїх працях І. Лернер, О. Савченко, М. Скаткін; особливості побудови шкільного підручника для початкової школи – Л. Занков, Я. Кодлюк, А. Полякова [4; 9].

Ідеї компетентісно орієнтованої освіти – предмет наукового пошуку вчених Росії (В. Болотов, В. Краєвський, В. Серіков, А. Хуторський та ін.) [7]. Аналіз сутності компетентісної орієнтованої освіти, характеристику його складових розглядають О. Локшина, О. Пометун; уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти розкрита О. Савченко, Я. Кодлюк; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувала О. Овчарук та інші дослідники [1; 7; 8].

Мета статті – обґрунтувати шляхи відображення в підручниках для початкової школи компетентісного підходу (на прикладі вміння вчитися як ключової компетентності початкової загальної освіти).

Основна частина Досвід зарубіжних та українських педагогів підводить до розуміння того, що найбільш перспективним для підвищення «якості людського потенціалу, а, отже, і якості шкільної освіти» [7, с. 5] є компетентісний підхід до навчання. «Іх [компетентності – І. О.] складно формувати, а ще складніше вимірювати, але без цього якісна шкільна освіта у ХХІ столітті неможлива» [10, с. 26]. За умов компетентісного навчання на першому місці стоїть турбота не про здобуття інформації (знань) і формування предметних навичок, а про вироблення вмінь вирішувати проблеми [10, с. 22].

Єдиного розуміння і визначення поняття «компетентність» немає. Враховуючи, що в перекладі з латинської мови слово «competentia» означає коло питань, з якими людина добре обізнана, має певний досвід, – компетентність у певній галузі А. Хуторський та В. Краєвський трактують як «володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній», тобто компетентність є результатом набуття компетенції [3, с. 11].

На думку Н. Бібік, «компетентісний підхід до освіти – це засіб оновлення змісту освіти, і означає переорієнтацію освіти з процесу на результат у діяльнісному вимірі» [1, с. 7]. Т. Строкова вважає, що метою компетентісного підходу до навчання є «підготовка компетентного учня, здатного вирішувати на основі здобутих знань, умінь і навичок завдання різних рівнів складності» [7, с. 9]. А. Хуторський наполягає на тому, що «компетентісний підхід передбачає не засвоєння учнем розрізнених знань, а оволодіння ними в комплексі» [7, с. 6]. Я. Кодлюк подає таке визначення «компетентність – це синтез знань, умінь і навичок, емоційно-ціннісного ставлення та розгорнутої рефлексії» [3, с. 11].

Відповідно до розуміння визначення науковці виділяють різні структурні компоненти компетенції. О. Савченко визначає таку структуру: мотиваційний, змістовий та процесуальний компоненти (ядром цього вміння є процесуальний компонент), а зарубіжні дослідники переважно визначають три основних елементи – знання, уміння і навички, цінності (ставлення) [1]. Враховуючи, що змістовий компонент включає знання, процесуальний – уміння і навички, а мотиваційний – цінності, можна дійти висновку, що структура компетентності є схожою у всіх науковців. Сформована компетентність дає змогу людині визначити (розпізнати) і ефективно, успішно розв'язати (незалежно від ситуації) проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності [1].

Оскільки підручник виступає носієм змісту освіти і засобом навчання, то важливою умовою реалізації компетентісного підходу в освіті є відображення у ньому всіх структурних компонентів компетентності; розробка засобів репрезентації у навчальній книзі кожного із зазначених компонентів; наповнення цих засобів відповідним предметним змістом. Розглянемо на прикладі вміння вчитися як ключової компетентності початкової загальної освіти шляхи реалізації в підручниках для початкової школи необхідних компонентів цієї компетентності.

О. Савченко трактує вміння вчитися як цілісне індивідуальне утворення, результатом повноцінного оволодіння яким є готовність школярів самостійно вчитися – «двигун неперервної освіти» [8, с. 3]. Я. Кодлюк формулює таке визначення зазначеного феномена: «Вміння вчитися – це ключова компетентність початкової загальної освіти, яка охоплює змістовий (знання про культуру розумової праці, про змістову основу загальнонавчальних умінь і навичок та про вміння вчитися як інформаційну цінність), мотиваційний (усвідомлення значущості знань, наявність стійкого інтересу до навчання) та процесуальний (уміння організувати робоче місце; планувати навчальну діяльність; працювати з підручником; аналізувати, порівнювати, узагальнювати; здійснювати само- і взаємоконтроль) і формується в цілісному навчально-виховному процесі школи першого ступеня» [3, с. 12].

Змістовий компонент (знання) у підручнику подається у формі текстів. Знання, якщо йдеться про них як складову компетентності, – це не просто набір фактів, а динамічна, різноманітна інформація. За функціональним стилем тексти класифікують на предметно орієнтовані, інструментально орієнтовані, ціннісно орієнтовані. Предметно орієнтовані тексти мають велике значення для розумового виховання. Інструментально орієнтовані тексти подають способи дій, і кінцевою метою мають формування загальнонавчальних умінь і навичок. Способи діяльності можуть відобразитися на двох рівнях – інструктивно-методичному і логіко-математичному. Ціннісно орієнтовані тексти містять безпосередню ціннісну орієнтацію в реальних об'єктах та опосередковану [6, с.27].

Процесуальний компонент вміння вчитися поданий в підручнику у вигляді апарату організації засвоєння – спроможність учня працювати з інформацією (знайти її, проаналізувати, структурувати, зробити висновки тощо); здатність особистості застосувати набуті знання на практиці залежно від потреби [8]. Основне його призначення – навчити дитину вчитися, сформувати у дитини інструмент, за допомогою якого здобуваються знання, а також запропонувати вчителю орієнтований зразок організації навчальної діяльності учнів. У підручнику представлені завдання, вправи, зразки оформлення записів, пам'ятки, узагальнюючі таблиці, поліграфічні виділення. Уміння виконувати завдання передбачає знання його структури. Уміння виконувати вправу включає в себе роботу з інструкцією, пам'яткою, зразком оформлення запису (оволодіння вміннями працювати з цими структурними компонентами відбувається шляхом практичної роботи). Уміння працювати зі схемою означає могли розшифрувати інформацію, яку вона містить, або стисло подати матеріал у вигляді схеми. Уміння працювати з таблицею включає знання її складових, уміння шукати «комірку» шляхом перетину, уміння читати і складати таблиці. Вміння працювати з ілюстрацією полягає в аналізі ілюстрацій, їх описі, постановці запитань, формулюванні окремих висновків [6].

Мотиваційний компонент передбачає ціннісне ставлення (емоційне ставлення людини до певних об'єктів, норм, явищ, процесів, предметів тощо) і бажання вчитися. Ціннісне ставлення представлене двома аспектами: з одного боку, йдеться про виховання системи цінностей, а з іншого – про розвиток афективної сфери особистості (емоцій, почуттів тощо) [3]. Посиленню бажання вчитися в учнів сприяє якісне поліграфічне оформлення підручника. Дизайн навчальної книги є невід'ємним засобом реалізації її мотиваційної функції. Дітей приваблює добротна кольорова палітурка книжки, якість і білизна паперу, читабельний шрифт, грамотне шрифтове виділення, наявність ілюстративного матеріалу; їх зацікавлює кольорова гама та вдале представлення навчального матеріалу на форзацах, наявність сигналів-символів та рубрикацій, казкових елементів із зображенням улюблених героїв коміксів та мультфільмів тощо [11, с. 9].

Висновок Охарактеризовані теоретичні підходи дали можливість виокремити основні шляхи реалізації у підручниках для початкової школи компетентнісного підходу.

Список використаної літератури

1. Бутрин Л. Запровадження компетентнісного підходу – оновлення системи освіти / Л. Бутрин // Освітняниця. – 2007. – № 6. – С. 7–8.
2. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : монографія/ Савченко О. Я., Бібік Н. М., Байбара Т. М., Вашуленко О. В., Коваль Н. С., Онопрієнко О. В., Пономарьов К. І., Прищеп О. Ю. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 250 с.
3. Кодлюк Я. П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України / Я. П. Кодлюк // Професійні компетенції та компетентності вчителя : матеріали регіонального науково-практичного семінару. – Тернопіль : вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 10–13.
4. Кодлюк Я. П. Розвиток підручникотворення в початковій освіті України в 60-80-х роках ХХ ст./Я П. Кодлюк//Шлях освіти. – К. – 2003.-№1.- С.50-54.
5. Кодлюк Я. П. Теоретичні умови побудови підручника для початкової школи: структурний підхід / Я. П. Кодлюк // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2008. – № 6. – С. 73–77.
6. Кодлюк Я. П. Робота з підручником на уроках у початковій школі : посібник для вчителя початкової школи / Я. П. Кодлюк, О. Я. Янченко; за ред. О. Я. Савченко. – К. : Наш час, 2009 – 104 с.
7. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за ред. О. В. Овчарук. – К., 2004. – 111 с.
8. Савченко О. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи / О. Савченко // Початкова школа. – 2012. – № 8. – С. 1–6.

9. Сипченко О. Генезис дослідження із проблеми створення навчально-педагогічної літератури (друга половина XIX – початок XXI ст.) / О. Сипченко//Рідна школа.- 2007.- №9.- С. 64-66.
10. Фасоля А. Компетентнісна освіта: вироблення умінь вирішувати проблеми / А. Фасоля // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 2. – С. 21–26.
11. Хребтова Н.Р. Мотиваційна спрямованість підручників для початкової школи : науково-методичні рекомендації / Н. Р. Хребтова. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2010. – 116 с.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Кодлюк Ярослава Петрівна**.

УДК 316. 621.

Магістр інституту педагогіки та психології
Михайлиця Андрій Григорович
Науковий керівник канд. пед. наук, доцент
Слозанська Ганна Іванівна

ФЕНОМЕН АКТИВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. В основі всіх змін, що мають місце в сучасному світі, перебуває людина. Саме її діяльність з перетворення суспільства відповідно до системи життєвих установок і ціннісних орієнтацій є базовим рушієм цивілізаційного процесу.

Людина як особистість має декілька вимірів. Вона є агентом соціальної дії, індивідуальним суб'єктом, представником соціальних інститутів тощо. Активна особистість перш за все являється суб'єктом власної життєдіяльності, що взаємодіє із соціальним середовищем, здійснюючи певні соціальні ролі.

Сучасне життя ставить перед людиною завдання, які вимагають активного включення в соціальні відносини, у взаємодію з соціумом і соціальними інститутами в економічній, політичній, духовній та інших сферах людського буття.

Побудова правового суспільства та демократичної української держави є неможливою без активної участі її громадян в державотворчих процесах, соціальному та політичному житті країни. Разом з тим події, що мають місце у нашій державі на сучасному етапі, в черговий раз доводять потребу вивчення феномену соціальної активності громадян зокрема, та активності особистості загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз опрацьованої наукової літератури свідчить про те, що феномен соціальної активності розглядався як у психолого-педагогічній науці, так і в суміжних сферах, зокрема в філософії, соціології та політології.

Останніми десятиліттями ця тема досліджується представниками зарубіжної (американської та європейської) науки, про що свідчать праці Б. Левенштайн, М. Левицької, Р. Патнема, Г. Хімяк, Е. Шофера та інших. В українській науковій думці дослідження даної проблеми представлені нечисленними працями, що мають переважно соціологічний характер – це дослідження О. Безпалько, С. Грабовської, Н. Даниленко, І. Зверева, М. Лукашевича, В. Поліщук, Л. Сохань, В. Тарасенко, О. Якуби. Ряд робіт присвячених різним аспектам активності особистості, зокрема вивченню умов формування соціальної активності, моделюванню активності особистості, ролі соціальної активності у процесі соціалізації тощо.

Також в останні роки захищено ряд дисертацій, що висвітлюють різні аспекти досліджень соціальної активності та активності особистості, зокрема: В. Зінченком, Д. Корнієнком, С. Мордкович, А. Сергієнком та іншими. Це є яскравим свідченням зростання науково-практичної актуальності та інтересу до даної проблеми.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування та характеристика сутності понять «активність» та «соціальна активність», розкриття їх змісту та особливостей формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина постійно існує серед об'єктивних речей навколишнього світу, взаємодіє з ними, впливає та змінює їх. Таким чином, особистість у процесі взаємодії з середовищем є активною. Саме завдяки цій активності вона здатна сама пристосовуватися до умов існування, а також змінювати ці умови під себе.

Незважаючи на існуючий сьогодні інтерес до поняття активності, загалом, і соціальної активності зокрема, тривалий час вони висвітлювалися недостатньо широко.

Уперше питання про активність особистості порушене австрійським психіатром З. Фрейдом. Головні положення його теорії обґрунтовують думку, що до активності людину спонукають її інстинктивні потяги, притаманні їй від народження [2].

У широкому сенсі категорія «активність» у науковій літературі розглядається як загальна системна якість матерії, її здатність вступати у взаємодію з самою собою і навколишнім середовищем [3].

Аналіз сучасного стану проблеми активності свідчить, що в її тлумаченні існують серйозні теоретичні розбіжності. Це зумовлено, насамперед, складністю та багатоаспектністю самого феномена, а також розкриттям цієї дефініції через інші поняття – «активація», «поведінка», «діяльність», «особистість», «суспільство». Звідси й вільне використання поняття «активність» різними авторами - як активність та як міру діяльності, як рівень перебігу процесу та як ступінь взаємодії, як потенційні можливості індивіда до